

I. Politikai szervezkedés.

A) Polgári szervezet.

A világháború előtt Temesvár lakossága közismert volt arról, hogy nagy számmal voltak közte olyanok, akiknek jóformán nem volt népi-nemzeti öntudatuk és ha valaki nemzeti-ségük után érdeklődött, magyarul vagy németül azt felelték: temesvári polgárok vagyunk. Ez a „Temesvarer Bürger“ típus, mely egyébként szívében magyar érzelmű volt, mégha hibásan beszélt is magyarul, a rendes adófizetők táborát szolgáltatta, a hatóságok támogatására sietett, kedvelte a békés, nyugodt életet és az uralomváltás után is sokáig húzódozott attól, hogy színt valljon nemzetiségéről.

A szélsőbaloldalra tévedt ipari munkásság túlkapásai, másrészt az új államhatalom berendezkedésével járó zavarok ellen szükséges védekezés érlelték meg a helyzetet arra, hogy 1920 nyarán Gerdanovits Sándor ny. táblabíró és Vuchetich Endre dr. kezdeményezésére megszülessék a temesvári „Polgári Szervezet“, mely elnökévé Cosma Aurél dr. volt prefektust, a későbbi liberális minisztert, ügyvezető elnökévé Nemes József nyug. miniszteri osztálytanácsost, főtitkárává Vuchetich Endre dr.-t választotta meg. E szervezet Vuchetich vezetésével jogvédő irodát tartott fenn, mely számos esetben úgy jogos magán, mint közérdekű ügyekben eredményes védelmet nyújtott a magyar lakosságnak is, mely ilyenre a legjobban rászorult. A szervezet különösen a tömeges kiutasítások ügyében végzett munkájával tett nagy szolgálatokat. Politikailag is eredményes volt, mert 1922 tavaszán ő hozta létre a parlamenti választásokra a temesvári megegyezést, melynek folytán Fülöpp Béla dr.-t magyar szenátornak, Cosma Aurél dr.-t román képviselőjének küldte be a parlamentbe Temesvár közönsége.¹

A temesvári városrészekben a szervezet vezetői a következők voltak: Belváros: Szana Zsigmond elnök, Hermann Ede, Kimmel Sándor, Kún Richárd alelnökök, Hajdú Frigyes dr. titkár. — Gyárváros: Veterány Viktor dr. elnök, Bittó Ferenc, Mészáros János és Oprea Joan alelnökök, Wiener Mór dr. tit-

¹ Lásd Vuchetich Endre dr.: A Polgári Szervezet, mint a temesvári kisebbségi pártok fiatal őse. Magyar Ház Évkönyv. 1930.

kár. — Erzsébetváros: Wittenberg József elnök, Baschant József, Kozovits Sándor és Saljó János alelnökök, Gimpl János titkár. — Józsefváros: Láng Béla dr. elnök, Kozovits Ede, Láng Dávid és Stachler Ádám alelnökök, Ambrus Béla titkár.

1922 után, a Magyar Párt megalakulásával, a szervezet elgyengült, majd csendesen megszűnt.

B) A Magyar Párt Temes—Torontál megyében.

A magyar nemzeti alapon való szervezkedés a Romániához csatolt területeken Kolozsvárról indult ki, ahol 1921 január elején báró Jósika Sámuel irányításával megkezdődtek a „Magyar Szövetség“ szervezési munkálatai.

Ennek hatása alatt a temesvári magyarság is megmozdult és 1921 február 20-án a „Continental“ (Délvidéki) kávéház nagytermében mintegy száz meghívott személy a rendőrségi kiküldöttek jelenlétében ülést tartott, amelyen a betegsége miatt távol maradt Szaboleska Mihály helyett Sztura Szilárd dr. javaslatára Fülöpp Béla dr. elnökölt. Sztura fejtegette a magyar nemzeti szervezkedés célját, hangoztatva, hogy a magyarság törekvései törvényesek, jogosak és békések és „mindenkit oly nemzetiségűnek kell elfogadni és elismerni, amilyenhez nyelve, kultúrája és érzése alapján tartozónak vallja magát, mert a nemzetiség sem fajhoz, sem állampolgársághoz nincs kötve.“

A Magyar Szövetség temesvári előkészítő választmányának elnöke Szaboleska Mihály, helyettes elnöke Fülöpp Béla dr., titkárai: Uhlyárik Béla dr. és Kubán Endre, tagjai pedig Both Ferenc, Berkeszi István, Bohus Károly, Ferenczy József, Feld Kálmán dr., Hajdú Frigyes dr., Kapdebó Gergely, Kókay Ferenc, Kovács István, Kudelich Aladár, Kún Richárd, Mester János dr., Nemes József, Papp Gábor, Pogány Mihály, Stumpfoll Ede, Sztamorai János, Székely László, Szentkláray Jenő dr., Teleki Endre, id. Telbisz Imre dr., Telegdi Nándor dr. és Ungár Adolf dr. lettek. A Magyar Szövetség kolozsvári alakuló közgyűlésére Szaboleska Mihályt és Fülöpp Bélát rendes tagoknak, Székely Lászlót és Pogány Mihályt póttagoknak küldték ki.

Ez volt tehát a Bánságban az első magyar politikai szervezet, amely azonban nagyobb tevékenységet nem fejtett ki. A vezetők lelkes, tiszteletreméltó idősebb urak voltak, akik azonban az új idők által követelt szervezkedési iramot nem ismerték, túlságos óvatosság jellemezte magatartásukat a hatóságok felé, — a mozgékonyabb elemeket pedig lefoglalta a nemzeti alapon létrejött „Polgári Szervezet“. Amíg az utóbbi sorra alakította az egyes temesvári városrészekben a maga tagozatait, a Magyar Szövetség csendben elsorvadt. Magatartása miatt újságcikkekben is kifejezésre jutott a magyar la-

kosság elégedetlensége, de ez sem sarkalta komolyabb tevékenységre.

Erdélyben a Magyar Néppárt és a Magyar Nemzeti Párt megalakulása és szervezkedése hozott életet a magyar mozgalmakba, miután a hatóságok a Magyar Szövetség működését betiltották. A két párt 1922 végén az „Országos Magyar Párt”-ban egyesült, amely tizenöt éven át egyetlen egyetemes tömörülése volt a Romániában élő magyarságnak társadalmi és felekezeti különbség nélkül.

Temesvárott Szaboleska Mihály, Veterány Viktor, Osztie Andor nyug. vármegyei főlevéltáros és számos lelkes magyar vezetőférfiú kezdeményezésére jött létre az Országos Magyar Párt temesvári és temes-torontálmegyei tagozata. 1922. december 10-én. Ennek vezetősége így alakult: Elnök: Fülöpp Béla dr., társelnökök: báró Ambrózy Andor, Gyertyánffy László dr., (Gyér), Kabos Ármin, Mágori Lajos, Nemes József, Szaboleska Mihály, Székely László, Tornya Gyula dr., (Csák). Ügyvezető elnök: Veterány Viktor dr., főtitkár Osztie Andor, titkárok: Kovács Béla dr. és Uhlyárik Béla dr., pénztáros: Csongor Árpád. Ügyészek: Aczél Oszkár dr. és Feld Kálmán dr. Ellenőrök: Horváth Antal, Ivánovits Lajos és Tedeschi Jenő dr. Intézőbizottsági tagok: Bittó Ferenc, Hajdu Frigyes dr., Janovich Gyula, Kovács Ödön dr., Kayser Lajos, Kun Richárd, Klein Jenő, Králik László, Lengyel István (Csák), Légrádi István, Mattanovich Tamás, Pogány Mihály, Rosenthal Marcell dr., Sztura Szilárd dr., Rech K. Géza, Ungár Adolf dr., Várnay Elemér dr., Vuchetich Endre dr. és Zágoni Dezső.

A vidéki szervezkedés körül Domján Lajos (Szigetfalu), Schreier Viktor (Nagyszentmiklós), Tornya Gyula dr. (Csák), Rigó Sándor (Gátalja) és Tornyai József (Gizellafalva) buzgólkodtak.

A kolozsvári országos nagygyűlés a Bánságból országos alelnökökké választotta: Jakabffy Elemér dr.-t (Lugos), Szaboleska Mihályt és báró Ambrózy Andort. Veterány Viktor dr. és Székely László az országos központi intézőbizottság tagjai lettek.

A temesvári szervezkedést Osztie Andor vezette, aki több mint száz olyan párttagot gyűjtött, akik állandóan jelentékenyebb összeg fizetésére kötelezték magukat tagdíj címén. Osztie részére a pártvezetőség rendes havi fizetést állapított meg.

A Magyar Párt esztendőikig tartó fejlődése során a bán-sági magyarság legfontosabb intézménye lett, a bán-sági magyar nemzettest egyetemes képviselője, amely mint minden más magyar jellegű intézmény és szervezet csúcsszerve, nagy befolyást gyakorolt a többi magyar szervezet munkájára is.

Ez a fejlődés évek munkájának az eredménye, amelynek egymástól megkülönböztethető külön kis korszakai voltak. Könyvünk terjedelme kizárja, hogy részletesen foglalkozhas-

sunk a Magyar Párt bánsági tagozatának történetével, így csak vázlatosan ismertethetjük az alábbiakban a párt működését, amely azonos a bánsági magyarság életének fejlődésével.

Az első korszaki 1926-ig tartott és az első esztendő lendülete után ezt általában stagnálás jellemezte. A tagozati elnök 1922-ben sikerült választási egyezmény révén szenátori mandátumhoz jutott, de sem parlamenti, sem belső szervezeti tevékenysége nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A tagozat kiküldöttei 1924. végén a brassói és 1925. elején a marosvásárhelyi országos nagygyűléseken vettek részt.

Ez időszak legtevékenyebb tényezői Veterány Viktor dr., Légrádi István és Osztie Andor voltak. 1926 elejétől a temesvári városrészi szervezetek veszik mindjobban kezükbe a tényleges munkát és az irányítást, ezek Oprea Joan prefektus megértő hivataloskodása idejében egymásután alakultak meg, saját erejükből, utcáról-utára, házról-házra történő szervezkedéssel tömörítve a temesvári magyarságot a Magyar Pártba. A demokratikus és széles néprétegekre kiterjesztett szervezkedésre először Temesvár-Erzsébetváros mutatott követendő példát, ezután a Temesvár-rónáci, gyárvárosi és belvárosi szervezkedés történt.¹ Utóbbi egymaga évi 140.000 lei tagdíjjal járult hozzá a Magyar Párt bevételeihez és később gerincévé lett az újjáalakított Temes-torontálmegyei, majd a bánsági tagozatnak.² A temesvári lendület a falvakban is érezte kedvező hatását. A temesvári városrészi tagozatok elnökei (Ungár Adolf dr., Tóth Sándor, Szappanos Gyula, Kovács Béla dr.,) Veterány Viktor dr. ügyvezető elnökkel 1927-től a legszűkebb vezetőséget, az úgynevezett ötös elnöki-tanácsot alkotják, amely a szervezési munkák, különösen a központi pártiroda tekintetében később döntő tényező lett.

1926 nyár elején Averescu tábornok néppártja kerülvén uralomra, a csucsa paktum szellemében választási megegyezést kötött a Magyar Párttal. Ez a helyzet lényegesen megkönnyítette a párt szervezkedési munkáját. Tornya Gyula dr.

¹ Temesvár—Erzsébetvárosban főleg Brebera Vencel dr., Légrádi István, Bakos László, Szappanos Gyula, Gyulay János dr., Páll György dr., Aczél Oszkár dr., Kubán Endre, Vasváry Ernő dr., — Temesvár—Rónácon Széll József, Schifter Boldizsár, Kőrössy Mihály, Dóczy Mihály és Dóczy Árpád, — Temesvár—Gyárvárosban: Nemes József, Tóth Sándor, Németh Kálmán és Lázár László, — Temesvár—Józsefvárosban: Mesterházi Nagy Gyula, Mihálovitz István dr. és Kovács Béla dr., — Temesvár—Belvárosban: Ungár Adolf dr., Légrádi István és Páll György dr., — Temesvár—Blaskovits-telepen: Mihálovitz István dr., Vörös György és Magyar Ferenc hajtották végre a szervezkedést.

² A Temesvár—belvárosi tagozat elnöke: Járosy Dezső pápai kamarás, ügyvezető elnöke: Ungár Adolf dr. ügyvédi kamarai prodékán, alelnökei: Kabos Armin kereskedő és Kakuk János dr. főorvos, főtítkára: Légrádi István, titkárai: Kubán Endre és Páll György dr. Pénztárosa: Sebestyén Béla. Ellenőrei: Pogány László és Vuchetich Endre dr. lettek.

esáki ügyvéd személyében a bánági magyarság kiváló képességű parlamenti kiküldöthöz is jutott a szenátusban. Az ő választási körútja nyomán — igaz, hogy csak rögtönzötten, megfelelő előkészítés nélkül — számos községben megalakult a Magyar Párt helyi szervezete. Temes-Torontál megye tanácsába a választási egyezmény folytán Osztie Andor és Németh Kálmán sodronygyári igazgató jutottak be a magyarság képviselőjében, a temesvári 30 tagú városi tanácsba a „Polgári Blokk“ jelöltjeiből Veterány Viktor dr., Kun Richárd és Klein Jenő, az ellenzéki listáról Hajdu Frigyes dr., (aki állandó választmányi tag is lett) Irsay Nándor és Ungár Károly foglaltak helyet. Mindenütt megélénkült a magyar élet, a temesvári városrészi szervezetek nemes versenyzésben dolgoztak közérdekű magyar ügyekben és Tornyai Gyula dr. szenátor Bukarestben igen sok apró helyi előnyt szerzett a magyarság számára. Temesváron megindult a Magyar Ház létesítését célzó akció, megalakult a Temesvári Magyar Nőegylet, 1927. február 1-én a Tiszti Kaszinó-ban megrendezhető volt az erdélyi és bánági magyarság első nagy Magyar Bálja, mintegy három-ezer személy részvételével, teljesen magyaros jelleggel és a pártvezetőség a temesvári magyar színházért is súlyos anyagi áldozatokat hozott.

1927 nyarán újból kormányra került a román liberális párt Brătianu Jonel elnökletével, és ez a párt a példátlan választási erőszakosságokkal megakadályozta az úgynevezett kisebbségi blokk győzelmét, amelyben a Magyar Párt, a német-szlovák népközösség, továbbá a bolgár és szerb csoportok vettek részt. A jelölti lista harmadik helyén szereplő Tornyai Gyula így mandátumhoz nem jutott, és ezért, valamint más okokból az országos pártvezetőség ellen fordult és 1927. év végén kilépett a Magyar Pártból, visszavonulva a politikai élettől. A Magyar Párt temes-torontáli tagozata, bár nagyra tartotta Tornyai Gyula érdemeit, a pártegység és pártfegyelem szem előtt tartásával az országos pártvezetőség álláspontjára helyezkedett. A liberális párt erős nyomása alatt a pártéletben egy időre újból pangás állott be. Csak a Temesvár-belvárosi és erzsébetvárosi szervezetek tevékenykedtek erőteljesebben. A pártélet felélénkítésére és a vidék szakszerű beszerzésére a temesvári szervezetek követelésére 1928. január 15-től Páll György dr. hírlapírót bízta meg az elnöki tanács a főtítkári teendők ellátásával. Az ekkor megkezdett nagyszabású újjászervezési munka legfőbb irányítása báró Ambrózy Andor, a vármegyei tagozat eddigi társelnökének nevéhez fűződik, akit már ekkor elnöknek szemeltek ki a magyar vezetők. Az újjászervezés a Farkas Sándor hírlapíró és Németh Kálmán által készített szervezeti szabályzat alapján történt, amely rendkívül demokratikus szellemben a szomszédos rendszereken épült fel, az alulról-felfelé történő szervezkedés elve alapján. Lelkes,

ideális elképzelés volt, de a gyakorlatban eredeti formájában alkalmazhatatlan. Tényleg az előkészítő munkát vezető Páll György dr. főtitkár a helyi vezetőkkel együtt szemelte ki az egyes tisztségekre az alkalmasnak látszó személyeket, akiket azután mindenütt egyhangúan választottak meg. Az előkészítő munkához szükséges falubejárás hatósági engedély kikérése nélkül történt, a nyilvános alakuló gyűlésekhez azonban a vármegyei prefektura és a hadosztályparancsnokság szabályszerű engedélyeket adott, amiknek kieszközlésében leghatásosabban báró Ambrózy Andor járt el.

1928. június 29-én fényes ünnepségek közepette ment végbe az újjáalakult Temes-torontáli Tagozat vezetőségének megválasztása. Ez alkalommal eljöttek Temesvárra gróf Bethlen György, az Országos Magyar Párt elnöke, Inczedy Joksman Ödön és Jakabffy Elemér alelnökök, Gyárfás Elemér szenátor, báró Jósika János, báró Szentkereszty Béla és Willer József képviselők. Az új pártvezetőség a következőkép alakult: Elnök: báró Ambrózy Andor. Ügyvezető elnök: Veterány Viktor dr. Alelnökök: Németh Kálmán és Ungár Adolf dr. Főpénztáros: Kakuk János dr. Ellenőrök: Pogány László és Vuchetich Endre dr. Elnöki tanácsstagok: Gitta Béla (Detta), Gyulay János dr., Jenes Mihály (Mailáthfalva), Kabos Ármin, Kádár István dr. (Nagyszentmiklós), Kovács Béla dr., Szappanos Gyula, Székely László, G. Tóth János (Végvár) és Tóth Sándor. Főtitkár: Páll György dr. lett, helyettese: Osztie Andor.

A taglétszám ekkor már tízezer körül mozgott. Számos szakbizottság létesült, a népiroda díjmentes jogsegélyt nyújtott, a tagozatokkal gyakori kiszállások és litografált havi közlemények tartották fenn a kapcsolatot és a tagozat Páll György dr. főtitkár szerkesztésében Magyar Népnaptárt adott ki, mely azóta is évről-évre megjelenik.

Az 1928—1929. évek jelentik a tagozat életében a legvirágzóbb korszakot. 1928. végén a román-nemzeti parasztpárt került uralomra és az 1928. decemberi képviseléválasztáson Temes-Torontál megyében a Magyar Párt 10.033 szavazatot nyert.

Ebben az időben a Magyar Párt viszonya a különböző román pártokhoz általában barátságos volt, pártunkat mind-egyik román párt súlyának megfelelően kezelte, a román hatóságokkal pedig az érintkezés szívélyessé vált, ekkor még minden hivatalban készségesen beszéltek magyarul is. A svábsággal a római katolikus egyházközségi választások következtében merültek fel surlódások. A gazdasági helyzet is még elég jó volt, és így a körülményekhez képest a magyar társadalmi élet is kellően megélénkült. A különböző magyar párti tagozatok és magyar jellegű kulturális egyesületek sorra rendeztek előadásokat, táncmulatságokat. A párt kiküldöttei autókon járták be a magyar lakta falvakat, tanítást és szórakozást nyújtva a magyar falusi lakosságnak. Megkezdődött a Magyar Ház épí-

tése, szerény keretekben népkönyvtárak létesítése, Dadányi György vezetésével magyar cserkész-csapat alakult, a temesvári magyar színészeknek 100.000 lei támogatást nyújtott a magyar párt, a vidéken és a pártközpontban irodalmi és történeti előadások terjesztették a magyar művelődést és a központi népiroda havonta száz meg száz arra reászoruló magyarnak nyújtott segítséget, főleg állampolgársági, nyugdíj, adó, útlevel, hagyaték, agrárkisajátítási és állásközvetítési ügyekben. A városrészi tagozatok — különösen Temesvár—Erzsébetváros — szegény gyermekek felruházása körül buzgólkodtak és a párt jelentékeny összegekkel segítette a főiskolai magyar diákokat is. Összeírtattak az iskola- és földkisajátítási sérelmek és azokat a pártvezetőség az illetékes hatóságok elé terjesztette. Sajnos, ez ügyekben ekkor is merev elutasításra talált.

A magyar párti tagozatok között Temesvár külső részein a szocialisták és kommunisták nagy esodálatára egész sor olyan pártszervezet létesült, amelyeknek tagjai és vezetői túlnyomó részben fizikai munkások voltak és éppen ezek bizonyultak a párt leglelkesebb híveinek.

Az 1928. évi székelyudvarhelyi nagygyűlésen a Temes-torontáli tagozatot Ambrózy Andor báró, Veterány Viktor dr., Németh Kálmán, Vuchetich Endre dr., Gyulay János dr., Szapannos Gyula, Gitta Béla, Páll György dr. és Kabos Ármin képviselték, — utóbbi egy Országos Magyar Bank létesítése érdekében terjesztett elő általános érdeklődést keltő javaslatot.

1929. júliusig a tagozat Temes-Torontálban 16, Szörény megyében 12, Krassó megyében 2 újabb szervezetet létesített, úgyhogy ekkor már a Bánságban 78 önálló magyarpárti szervezet működött, amelyből 8 Temesvárra esett. Erre való tekintettel az 1929. június 30.-i intézőbizottsági nagygyűlés a Temes-torontáli tagozat nevét az országos pártvezetőség hozzájárulásával „bánsági tagozat“-ra változtatta.

C) A Magyar Párt Szörény és Krassó megyékben.

Amikor az 1921. július 7.-én Kolozsvárott megtartott első magyar szervezkedő nagygyűlés sikere és ennek következtében Jósika Sámuel báró elnöklete alatt a „Magyar Szövetség“ megalakulásának örvendetes híre Krassó-Szörény vármegyébe is eljutott, természetesen itt is mozgalom indult, hogy e vármegyének magyarsága is a „Magyar Szövetség“-be jusson. A megindult mozgalom vezetői Jakabffy Elemér, Sulyok István és Willer József tekintettel arra, hogy a politikai szervezkedésben rejlő erőt elsősorban a Bega-völgye magyar telepes népe igényelte, ennek beszervezését tűzték célul.

Az első nagygyűlést 1921. szeptember 18-án Bodófalván tartották, ezt október 2-án a szapárfalvi, október 30-án az

igazfalvi követte. E három helyre hívták meg mind a tíz telep község magyar népét.

A telepeselek, — akiket már ekkor megrettentett az agrár-reformtervezet 10. §-a, amely az ő földjük legnagyobb részének kisajátítását is lehetővé tette, — lelkesen csatlakoztak a mozgalomhoz.

Sajnos, néhány hét multán a kormány a „Magyar Szövetség“ működését betiltotta és így ennek további szervezése Krassó-Szörény vármegyében is lehetetlenné vált.

A vármegye magyarságának politikai aktivitásához azonban néhány hét múlva alkalmat adott az 1922. március havában megejtett általános képviseléválasztás, amelyhez Nemes Elemér igazfalvi ref. lelkész személyében jelöltet állíthatott.

Természetesen mindenki tudta, hogy ennek a jelölésnek eredménye mandátum-szerzés nem lehet, de, — amint a választókhöz intézett felhívás mondotta: „azt kell most megmutatni, hogy vagyunk itt magyarok és hogy sokan vagyunk, vallo-mást kell tennünk magyarságunk mellett, hogy mint ilyeneket, számba vegyenek.“

Ismeretes, hogy az 1922. évinél szörnyűbb választási harc Romániában ritkán akadt. Az urnákból egyszerűen kiszedték, a bizalmiak eltávolítása után, a szavazólapokat és helyükbe másokat tettek, így magyarázható, hogy a lugosi választói körületben, amelyben Nemes fellépett, reá csak 542 szavazat esett, a Nemzeti Párt-i jelöltre, az igen népszerű Brediceanu Caiusra 2.368, ellenben a kormánypárt jelöltjére, egy teljesen ismeretlen bukaresti ügyvédre, 3.490 szavazat.

Begamonostor községben például, amelyben az 1920. évi népszámlálás 246 magyart talált, a kihirdetett választási eredmény szerint ebből csak egy adta szavazatát Nemesre, holott 2 bizalmi férfia volt.

A négy éves liberális uralomnak csak a végén jutott Krassó-Szörény vármegye magyarsága ismét abba a helyzetbe, hogy nyilvános politikai gyűléseket tarthasson, mégpedig azért, mert 1926. februárjában a községi választások sikere érdekében a Liberális Párt és a Magyar Párt a legtöbb megyében, városban és községben közös lajstromot állított. Így történt ez Lugoson is, és a Begavölgy községeiben. Amikor pedig az Averescanus kormány választási egyezménye életbelépett, a politikai szervezkedés egy időre ismét lehetségessé vált, sajnos azonban, különböző okokból, mind nagyobb nehézségekbe ütközött. Ezek között az okok között személyes természetűek is voltak. Ez a magyarázata annak, hogy a vármegye központjában Lugoson, ahol közel 5000 főnyi magyarság élt, az 1922. év végén megalapított Országos Magyar Párt, helyi szervezethez csak 1929. május 5-én jutott.

Az alakuló közgyűlés a tagozat első elnökéül Fernbach Zoltán dr. ügyvédet, alelnökül pedig Szombati-Szabó István

ref. lelkészt választotta. Miután Fernbach Zoltán dr. már 1930. őszén lemondott, az október 19-én megtartott tisztújító közgyűlés Nikolits Dánielt választotta elnökül, akinek 1931. év október 25-én történt lemondása után Jakabffy Elemér dr. került a párttagozat élére, amely tisztségében az Országos Magyar Pártnak 1938. februárjában történt feloszlataásáig megmaradt.

A párttagozat sikeres működését leginkább a választásoknál elért eredményei mutatják. Az országgyűlési képviselőválasztásoknál Lugos városában 1928-ban 460, 1931-ben 580, 1932-ben 674, 1933-ban 756, 1937-ben pedig 814 választó szavazott a Magyar Párt-ra, vagyis a párt tíz év alatt szavazatainak számát majdnem megkétszerezte. De Szörény vármegyében is, — amely Krassótól 1925-ben elkülönült, — a lugosi tagozat befolyása alatt a Magyar Párt-ra szavazók száma állandóan gyarapodott.

Az egész vármegyében 1928-ban 1963-an, 1931-ben 1840-en, 1932-ben 2137-en, 1933-ban 2189-en, 1937-ben 2461-en szavaztak a Magyar Párt-ra. Ez utóbbi alkalommal — minthogy országosan egyik párt sem nyerte el a szavazatok negyven százalékát és így a választási törvény értelmében az 50%-os prémium-osztás elmaradt; a szörényi magyarság jelöltje: Jakabffy Elemér is mandátumhoz jutott.

Az államhatalom-változástól nyolc éven át a magyarságnak egyetlen tagja sem vehetett részt Lugos város képviselőtestületében. 1926 tavaszán két tagja ugyan mandátumhoz jutott, ez a képviselőlet azonban számarányának megfelelő egyáltalában nem volt. Ez is egyik indítéka lett az Országos Magyar Párt helyi tagozata megszervezésének. Amidőn 1932-ben Lugos város képviselőtestületének megválasztását kiírták, a Magyar Párt önálló lajstrommal lépett a küzdelembe. Ahhoz, hogy a szavazatok 20%-át elérje és így egyáltalán képviselőlethez jusson, 800 szavazatra lett volna szüksége. Tényleg csak 600-at kapott és így képviselőlet nélkül maradt. De ezzel megmutatta számszerű erejét, aminek következtében az egy év múltán megtartott új képviselőtestületi választásnál a különböző pártok által támogatott polgármesteri lajstromon négy helyet kapott.

Ez már megközelítőleg megfelelő képviselőlet volt, amely 1937-ben még javult, a tagok száma ötre emelkedett.

A párt-tagozat a Lugosi Magyar Dal- és Zeneegyesülettel 1932. januárjától megfelelő helyiséget bérelt (egy terem, három szoba és mellékhelyiségek), amelyben mind élénkebb kulturális életet folytatott, az ifjúsági tagozat megszervezése után pedig, ennek tagjai itt testedzést is végezhettek. Néhány év alatt a tagozat több mint ezer műből álló könyvtárt bocsájthatott tagjai rendelkezésére. A befolyt tagdíjakból szegény magyar gyermekek iskoláztatási költségeit is fedezhette.

Szörény vármegyében még csak Orsován, Karánsebesen és néhány telepes községben alakultak Magyar Párt-i szervezetek, sajnos ezek nagyobb tevékenységet nem fejtettek ki.

Krassó vármegyében a szórványképen élő magyarság összefogását csak törhetetlen akarat eredményezhette.

A székelyföld egyik szülőttje, Szathmáry Lajos dr. volt az, aki — miután a változott viszonyok következtében a bírói pályáról a kereskedőire lépett és Oravicabányára helyezte telephelyét — társultan néhány lelkes oravicabányai férfiúval, a szervezés munkáját eredményessé tette. 1924-ben tíztizenöt magyar család társadalmi összejöveteleket rendezett Oravicabányán és ez az érintkezés érlelte meg a gondolatot, hogy a társadalmi együttélést magyar kulturális célok fenntartására és ápolására is felhasználhatják.

Fokozatos előhaladásban egymást követték ifjak és öregek felolvasásai, előadásai.

Amikor Temesváron már lüktető élet folyt a Magyar Párt helyiségeiben és Lugoson is létrejött a Magyar Párt helyi tagozata, 1930-ban megindult Oravicabányán, illetve Krassó megyében is a Magyar Párt beszerzése.

Az alakuló gyűlésen mintegy ötszázan vettek részt, csodálatára azoknak is, akik a szervezést megindították. A létrejött tagozat kis népirodát tartott fenn, évente közgyűlésen számolt be tevékenységéről és közgyűlésein több ízben országosnevű pártvezéreket is üdvözölhetett. Rendes otthona volt, könyvtárral, olvasószobával és játéktérrel. Az ifjúság által évente megrendezett egy-két műkedvelői előadáson a hallgatóság soraiban szép számmal jelentek meg a német és román polgártársak is.

De a tagozat tevékenységét a jótékonyság szolgálatára is kiterjesztette, évente karácsonykor ötven-hatvan személyt látott el fával, élelemmel, ruhával. A legsúlyosabb munkanélküliség idején negyven székely ifjút helyezett el a szórványokban, ahol ezek nemcsak kenyérhez, de kereskedelmi és ipari kiképzéshez is jutottak.

A szervezettség megszülte a politikai eredményeket is. Az oravicabányai és megyei magyarságnak, az oravicabányai és megyei tanácsokban állandóan képviselője volt.

Miután a bánági pártközpont beszervezte a megyében az érszegi, izgári, füzesi, boksánbányai és resicabányai magyarokat is, az Országos Központ látva, hogy a tagozat Szathmáry Lajos dr. vezetésével céltudatos munka kifejtésére alkalmas, megváltoztatta azt az állásfoglalását, amely szerint Krassó megyében — tekintettel a magyar választók csekély számára és a felmerülő költségekre — az általános képviselőválasztásokhoz jelöltet nem állít. Már az 1932. évi képviselőválasztásnál a Magyar Párt-nak itt is jelöltje volt, aki ebből a vármegyéből 924 szavazatot juttatott a Magyar Párt országos lajstro-

mára.¹ A következő választásokon (1933, 1937) ugyan a szavazatok száma lecsökkent, de 600-on felül maradt.

A tagozat kulturális és emberbaráti tevékenységét az új alkotmány bevezetéséig, illetve a pártok feloszlataáig lan-kadatlanul folytatta.

D) A Magyar Párt bányási tagozata.

A Temes—torontáli tagozat, amely — amint már említettük — Szörény és Krassó megyékben is községi szervezeteket létesített, erre való tekintettel nevét 1929. június 30-án az „Országos Magyar Párt bányási tagozatá”-ra változtatta. Az eddigi pártvezetőség ekkor kibővült Nemes Elemér igazfalvi ref. lelkésszel, mint új alelnökkel, Bogma Miklós, dr. Fernbach Zoltán (Lugos), Hajdú Frigyes dr., Lázár László, Lőrincz István, Manaszy Gyula (Klopódia) és báró Radossevich Mihály (Szákul) új elnöki tanácstagokkal. Az ez alkalommal a párt által rendezett népünnepély 80.000 lei bevételt hozott a Magyar Párt kulturális és jótékonyági alapjainak.

A bányási tagozat életében új sikerek mellett ekkor már jelentkeztek az első bajok is. 1929. második felében egyre fokozódott a gazdasági válság és ennek nyomán a Magyar Párt tagozataiban is bizonyos fokú idegesség, kedvetlenség, csüggedés keletkezett. Magyar vezetők között bankfiók alakítása körül nézeteltérések, elégedetlenségek, viszálykodások támadtak.¹

Németh Kálmán alelnök kétes sajtótermékekben megjelent és a tagozati elnök ellen irányuló támadások miatt kénytelen volt lemondani, majd ellene súlyos fegyelmi eljárást is folytatott le a párt. Mindez hátráltatta a lendületes pártmunkát. A román nemzeti parasztpárthoz fűződő magyar remények sem teljesültek, a gyulafehérvári pontokból semmi sem valósult meg, súlyos magyar sérelmek orvosolatlanul maradtak, különösen az iskolaiügyekben. A román vezetőkkel való érintkezés általában barátságos volt. Bocu Sever volt miniszter, a temesvári kormányzóság vezetője mutatott ebben mindenkinek jó példát. A Magyar Párt az 1930. február 5-én megtartott vármegyei választáson együtt ment a román nemzeti parasztpárt, német-sváb népközösség és a szociáldemokrata párt által képviselt blokkal és báró Ambrózy Andor, Aczél Oszkár dr. és Pogány László személyében magyar tanácstagokat hozott be a Vármegyei házára. Az 1930. május 14-i temesvári

¹ Figyelemmel arra, hogy az 1930. évi népszámlálás Krassó vármegyében összesen 5039 magyart talált, a lakosság 2.5%-át, ezt az eredményt kitűnőnek kell minősítenünk, hiszen az összes választók 2%-a a Magyar Párt-ra esett, noha ennél a választásnál a szocialista pártnak is voltak jelöltjei és különösen Resicabányán, Stájerlakaninán és Oravicabányán tekintélyes számban hívei.

¹ A Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank r. t. temesvári fiókjának elnöke báró Ambrózy Andor, igazgatója Gitta Béla, ügyésze Gyulay János lettek.

városi választás eredményeképp 7 román, 6 magyar, 5 német, 4 szociáldemokrata, 2 cionista és 12 kommunista tagja lett a temesvári városi tanácsnak. A polgármester román volt, az alpolgármester német, az egyik állandó választmányi tag: Hajdú Frigyes dr. személyében a Magyar Párt nyert képviselőt. Magyar városatyák lettek: Veterány Viktor dr., Szappanos Gyula, Vuchetich Endre dr., Ungár Adolf dr. és Bogma Miklósné. A kormányblokk, amelyhez a cionisták is csatlakoztak 7622, a dolgozók blokkja (kommunisták) 3531, a Cioban Pompil által vezetett polgári-blokk (amelyben néhány disszidens magyar is szerepelt) 1555 és a román blokk 1460 szavazatot nyert.

A városi és megyei tanácstagok eredményes munkát végeztek a magyarság javára. A magyar színtársulat évi 250.000 lei, a katolikus gimnázium 50.000 lei, a piarista líceum 50.000 lei, a Temesvár—Józsefvárosi r. k. fiúiskola 25.000 lei támogatást kapott a várostól, Temes-Torontál megye pedig 120.000 lei támogatást biztosított templomoknak és magyar kultúr-intézményeknek.

Ekkor a párt sokat fáradozott a bánági magyar telepek sérelmeinek orvoslása érdekében. 646 mellőzött telepesfiú földigénylési kérését terjesztette az illetékes hatóságok elé és a járási székhelyeken tartott agrár-sérelem tárgyalások alkalmával elismertette a földigénylők közül kihagyott magyar telepesfiúk jogait.² A bánági tagozat közbenjárására — Kriván Gyula dr. járt el ez ügyben Bukarestben — a földművelésügyi kormány jóindulatú intézkedéssel elengedte Temesrékás telepesközség háromnegyedmilliós és Sztancsófalva telepesközség két és félmilliós ügynevezett árenda hátralékát. A bánági tagozat akciója folytán elismerte a kormány, hogy a kisajátított telepeseket a genfi kártérítési összegben kívül a rendes kisajátítási kötvények értéke is megilleti és a kötvényeket lassanként folyósítani kezdte.

A bánági tagozat a Temes—torontáli prefektustól 1272/1930. szám alatt általános engedélyt eszközölt ki, hogy az Erdélyi Gazdasági Egylet kötelékébe tartozó gazdakörök egyszerű közigazgatási bejelentés alapján szabadon működhessenek. 13 gazdakör létesítését a maga részéről is hatáson elmozdította. A különböző műkedvelő csoportokat „műkedvelő szövetségbe“ tömörítette, melynek elnökségét Skuteczky Miksa dr. vállalta. A bánági tagozat társadalmi akciója révén a nehéz anyagi helyzetbe került magyar színtársulat 100.000 lei segélyhez jutott. A báró Ambrózy Andor elnökletével működő Magyar Asztaltársaság 10.000 lei adományt juttatott szegény tanulóknak és a resicai magyar óvodának. Folytatódott és befejeződött a Magyar Ház építése, amelyben 1930. októbertől a

² A tárgyalásokon Kriván Gyula dr. és Páll György dr. képviselték az érdekelteket.

Magyar Párt bányászati tagozata is négy szobából és előszobából álló szép otthont kapott. A házépítés alkalmából a bányászati tagozat Páll György dr. főtitkár szerkesztésében „Magyar Ház Évkönyv“ címmel a bányászati magyarság helyzetét ismertető könyvet adott ki.

Az 1930. októberében tartott szatmári nagygyűlésen a bányászati tagozat képviselői a magyar színházkérdés országos megoldására és a bányászati magyar telepések sérelmeinek orvoslására terjesztettek elő javaslatokat, amelyeket a nagygyűlés is elfogadott. Ez alkalommal báró Ambrózy Andort beválasztották az országos elnöki tanácsba, dr. Vuchetich Endrét pedig az országos intézőbizottságba.

1931-ben a búza tragédiája, a terményárak irtózatos áresése súlyos anyagi válságba sodorta a földműves osztályt. A tragikus helyzet következményeképp a városokban is sorra mentek tönkre a vállalatok és lettek máról-holnapra kenyértelenekké a hivatalnokok és munkások ezrei. A nyomorgó, kétségbeesett emberek azután könnyen váltak a kommunista agitáció martalékává. Ez ellen teljes erővel és kétségtelenül sikerrel küzdött a bányászati tagozat, amely az egyre növekedő gazdasági és politikai nehézségek közepette is megtartotta a magyar tömegeket a helyes úton.

A párt legfontosabb ténykedése a belső munka szempontjából 1931-ben a temesvári ifjúsági tagozat létesítése volt, amely első ilyenmű szervezete volt az országnak. Első elnöke Molnár Endre fatelepi tisztviselő, alelnökei: Kelemen István és Székely Sándor lettek. Az ifjúsági tagozat a Magyar Párt kilencedik temesvári tagozatát alkotta és általában ugyanolyan jogokkal és köteleességekkel ruháztatott fel, mint a többi városrészi tagozat, ezekhez hasonló autonómiát nyert.

A bányászati tagozat kezdeményezésére és tevékeny közreműködésével alakult meg 1931. február 2-án a „Bányászati Magyar Gazdasági Egylet“, melynek elnöke Gyertyánffy László dr. földbirtokos (Gyér), ügyvezető alelnöke Scharff Jenő földbirtokos (Aurélháza), főtitkára Koppány Rezső lett, aki a bányászati tagozat költségén megkezdte nagyfontosságú falusi gazdasági ismeretterjesztő előadásait és a falusi gazdanép rendszeres falusi oktatását. A gazdasági egylet égisze alatt ugyanekkor megalakult Lukács Jenő elnökletével a „Bányászati Mezőgazdák Termelő, Terményértékesítő és Beszerző Szövetkezete“, amely azonban rövid működés után megszűnt. Mindez alakulatok a Magyar Ház-ban működtek, a pártiroda szomszédságában.

1931. áprilisában, az uralomra került Iorga-kormány kartelt létesített a Duca-féle óliberális párttal, a német párttal, az ukrán kisebbséggel, a román-zsidók szövetségével és a Vlad-Tepeş ligával. Az 1931. június 1-re kitűzött választás előtt a bányászati tagozat — nem várva be az országos pártveze-

tőség döntését — választási egyezményt kötött a német-sváb népközösség ellenzékét képező német alakulattal, a „Freie Deutsche Gemeinschaft“-tal, amely 1930. februárban alakult meg Temesvárott és az egykori német néppárt maradványai-ból, a liberális-párt német csoportjából, a nemzeti parasztpárt német szekciójából és az Eisenring nevű sváb iparos szövetségben tömörült csoportból állott. Támogatták az úgynevezett „ifjú svábok“ is. Legismertebb vezetői Noll Ferenc dr. temesvári ügyvéd, Hügel Antal lovrini mézszáros mester, Hell Károly hírlapíró és Threisz Mihály téglagyáros voltak, sajtójuk pedig a nagy példányszámú Arader Zeitung. Az országos pártvezetőség a hivatalos német pártszervezet iránt tartozó lojalitásból nem hagyta jóvá a paktumot, csupán a szenátorválasztásra vonatkozólag adta ehhez beleegyezését. A bánsági tagozat nem akarván adott szavát megszegni, miután az említett német alakulatok elfogadták listavezetőnek Kriván Gyula dr.-t, a magyar jelöltet, fenntartotta a választási egyezményt, amivel erős ellentétbe került az országos pártközponttal, amely ellentét később a tagozati elnök megrovásával elinté- zést nyert. A választás súlyos törvénytelenések alkalmazásával folyt. A nagyobb magyar falvakat karhatalmi kordonok akadályozták meg a leszavazásban, de így is a független sváboktól támogatott magyar párti lista 14.491 szavazatot kapott, amelyhez hasonló számot egyetlen megyében sem ért el. Ugyanekkor a kormánypárt 39.765, a román nemzeti parasztpárt 9618, Bratianu Gheorghe pártja 5379, Averescu pártja 3100, a zsidó-párt 1912, a szociáldemokrata párt 5781, a kamatellenes liga 2226, a kommunista párt 10.487, Cuza pártja 3969, Lupu pártja 3164 szavazatot kapott. Az 1931. június 4-i szenátor választáson a Magyar Párt az ellenzéki svábokkal együtt 10.505 szavazathoz jutott, a német-sváb népközöségtől támogatott kormánypárt 25.560 és a román nemzeti parasztpárt 4432 szavazatával szemben. Ez is a legszebb magyar párti eredmény volt az egész országban. A választási törvény ismert rendelkezései miatt mandátumot e nagy port felvert választási paktum révén sem kapott a temes-torontáli magyar párttagozat.

A Iorga-kormány által dr. Grofşoreanu Kornél elnökle- tével kinevezett városi interimár-bizottságnak Temesvárott Vuchetich Endre dr. lett az egyetlen magyar tagja.

A két temesvári magyar napilap között időközben surló- dások keletkezvén, ez a Magyar Párttal való kapcsolatukban is érezte hatását. Idáig úgy a Déli Hírlap, mint a Temesvári Hírlap hatásosan támogatták a Magyar Pártot, — utóbbi azonban a párt ellen fordult, aminek következtében Pogány László lemondott tisztségéről és kilépett a pártból. A helyzetet a „Magyar Gazdasági Szövetség“ elnevezésű renegát alakulat iparkodott kihasználni még néhány kétes értékű sajtótermék

támogatásával a Magyar Párt gyengítésére, ami, bár hosszabb és időnként igen éles küzdelmeket eredményezett, de sikerre nem vezetett. A Temesvári Hírlap a Iorga korszak végétével ismét a Magyar Párt mellé állott és később Pogány László is visszalépett a pártba.

A Iorga-kormányt brutális rendőr-szellem jellemezte, azonban Temes—torontáli képviselői, Furlugeanu Oktavián prefektus és Grofşoreanu Kornél dr. temesvári főpolgármester megértő jóindulattal kezelték a magyarság ügyét. Ennek ellenére az iskolaügyi helyzet változatlanul vígasztalan maradt, a munkanélküliség nőtt, viszont a konverziós törvény meghozatala lényegesen enyhített a gazdák nehéz anyagi helyzetén és a magyar földműves osztályt is megmentette a teljes romlástól.

1932. nyarán letelvén a pártvezetőség négyéves mandátuma, egyhangú választással újból megbízást nyertek a régi vezetők, de hét vidéki és a tisztségéről lemondott Vuchetich Endre dr. helyébe a következő új pártvezetőségi tagok kerültek: Bócsó István (Gátalja), Holló Gyula, Jakabffy Elemér dr. (Zaguzsén), Koppány Rezső, Lukáts Jenő, Scharff Jenő (Aurélháza) és Skuteczky Miksa dr.

1932. július 17-én az ujonnan kinevezett Vaida-kormány képviseléválasztásokat tartott, amelyek törvényszerűen folytak a Bánságban. A Magyar Párt ez alkalommal Temes-Torontálban 10.534, Szörényben 2137 és Krassóban 924 szavazatot kapott, de a Bánságban képviselőhöz jutni most sem tudott. Az ily nagy számban leadott szavazatok azonban Erdélyben juttatták eggyel több képviselőhöz a Pártot.

A Választási költségek erősen igénybe vették a párt teherbírását, amely tagjai anyagi helyzetének állandó rosszabbodása miatt amúgy is megromlott, úgyhogy a pártvezetőség kénytelen volt nagyarányú személyi- és költségredukciókat eszközölni a központi irodában.³

1932 őszén tárgyalások indultak a román nemzeti-paraszt-párttal, német-sváb népközösséggel, zsidó-párttal és szociáldemokrata-párttal a temesvári városi-választások kérdésében, amelyek az 1930. évi választási egyezmény szellemében megyegyézsre vezettek. Kimondták, hogy a főpolgármester a román nemzeti parasztpárt jelöltje lesz, a már rendszerezett alpolgármesteri állás a német-sváb népközösségé, a Magyar Párt jelöltje számára pedig még egy alpolgármesteri állást rendszeresítenek.

1932. november 1-én váratlanul elhunyt báró Ambrózy

³ Osztie Andor 1929 elején elhalálozván, helyébe Dadányi György került, 1929 őszétől Győrffy Dezső nyug.főszolgabíró és Reiter Ilona voltak még a központi-iroda tisztségviselői. 1933. január elején Dadányi és Győrffy állásait megszüntette a párt.

Andor, a bánsági tagozat kitűnő elnöke, halálával igen nagy veszteséget okozva a bánsági magyarságnak, amelynek nem-sokára még két erős oszlopa dőlt ki: Székely László műépítész és Scharff Jenő földbirtokos.

A bánsági tagozat elnökségében három éves interregnum következett, az ügyvezetést Ungár Adolf dr. alelnök vette át a nagy intézőbizottság megbízásából és azt három éven át nagy buzgalommal, kemény gerinccsel végezte. Számos kérdésben olyan hajthatatlan álláspontot foglalt el, hogy magára vonta a román sovíniszták haragját is, ami később való-ságos gyűlöletté fokozódott és végül egy forradalmi időkbeli elévült, de egyben alaptalannak bizonyult gyilkossági vád-ban és ezzel kapcsolatban Ungár letartóztatásában robbant ki.

1933 január közepén végbementek a temesvári városi tanács-választások, melyek a kormánnyal szövetkezett kisebbségi pártok teljes győzelmét hozták meg. Gabor Liviusz dr. orvos lett a főpolgármester, Ungár Adolf dr. a magyar alpolgármester, Gyulay János dr. az állandó választmány magyar tagja. A többi magyar tanácstag Szappanos Gyula, Veterány Viktor dr., Lukáts Jenő, Martzy Mihály, Tóth Benjamin és Schiff Béla voltak. Ungár Adolf dr. alpolgármesteri fizetésé-nek felét és a magyar tanácstagok napidíjaiknak felét magyar közcélokra adományozták. Nekik köszönhető, hogy a munkástelepi magyar háztulajdonosok vitás anyagi ügye a várossal végleg elintéződött és több mint száz magyar család szerény összeg ellenében házának végleges tulajdonosa lett; a magyar színtársulat megfelelő támogatásban részesült és a római katolikus magyar fiúgimnázium 108.000 lei rendkívüli városi segélyhez jutott.

A vármegyénél Aczél Oszkár dr. és Pogány László működtek hasonló módon, 50.000 lei vármegyei támogatást eszközölve ki templomoknak és magyar kultúrintézményeknek.

A falvakban a párt költségén Koppány Rezső folytatta gazdasági oktató munkáját, számos helyen bevezetve a cukor-répa- és lenmagtermelést, a gazdák nagy hasznára. A párt ki-küldöttei ismertették a falvakban az újabb konverziós törvény kedvező rendelkezéseit. A községi választások alkalmával szá-mos helyen a Magyar Párt helyi vezetője lett a megválasztott bíró. A kormányon levő román nemzeti parasztpárttal és a hatóságokkal eléggé barátságos érintkezés állott fenn, habár ekkor már előrevetette árnyékát a külpolitikai események ha-tása alatt a szélsőséges nacionalista irányzat is. Nem sikerült nyelvvizsga címen 1933 tavaszán tömeges vasutas elbocsátá-sok kezdődtek, a román sajtó — élén az Universallal és Currentullal — állandóan izgatott a magyar nemzetiségű köz-tisztviselők ellen, 1933. szeptemberében megszüntették a nagy-szentmiklósi állami elemi iskola magyar tagozatát és a Ma-

gyar Párt boksánbányai tagozati elnöke: Jenőffy Miklós gyógyszerész ablakait beverték.

Az 1933-ban megtartott évi közgyűlés 36-ra emelte a bányásági pártvezetőség tagjainak számát. Az elnöki tanács új tagjai lettek: Beesky István mérnök, az ifjúsági tagozat elnöke, Baja András, Keresztes József (Resicabánya), Kubán Endre, Takács Kálmán, Teleki Endre, Tóth Benjamin és Tóth Gyula (Lugos). A munka decentralizálása végett a párt az egyes munkakörök számára szakelőadókat jelölt ki, akiknek javaslatai az elnökség hozzájárulása után azonnal végrehajthatók voltak.

A marosvásárhelyi országos nagygyűlésen 1933. július 2-án az országos intézőbizottság tagjai lettek: Gyulay János dr., Beesky István és Szathmáry Lajos dr. (Oravicabánya).

1933 őszén megbukott a nemzeti parasztpárti kormány és a Duca vezetése alatt álló liberális párt került uralomra, amely 1933. december 20-án rendkívül erőszakos választásokon biztosította magának a többséget. A svábok most is a kormánnyal mentek. A Magyar Párt Temes-Torontálban 9431, Szörényben 2189, Krassóban 623 szavazatot nyert. A szavazatok csökkenését törvénytelen intézkedések, választási visszaélések okozták. A párt Temesvár városában érte el a legszebb eredményt, ahol 4129 szavazatot nyert, az 1932. évi 3232 szavazat ellenében. A többlet főleg munkás szavazatokból került ki.

A magyar tömegek kitartására és elszántságára jellemző esetként említjük, hogy a választás előtti napon a csendőrség a magyarszentmártoni tagozat elnökét, Virág Pál földművest a szomszédos Ótelekre vitte, hogy a község népét ne befolyásolhassa. Virág az éj folyamán hazaszökött falujába, a rendkívüli hideg ellenére, kimerülten is mozgósította a magyar választókat, akik vele az éj folyamán beszöktek a választási körzet székhelyére Újpecsre, hogy leszavazhassanak a Magyar Pártra.

Duca miniszterelnök meggyilkolása után Tătărescu György került a kormány élére, akinek kormányzása a legfájdalmasabb korszakot jelenti a romániai magyarság és így a bányásági magyarság történetében is. Kormányzásának háromnegyed éve után a bányásági tagozat 1934. szeptember 9-én megtartott közgyűlésén előterjesztett főtítkári jelentés már a következő helyzetképet rajzolta:

„Az imperiumváltozás óta soha ilyen politikai, kulturális, társadalmi és gazdasági nyomás nem nehezedett a romániai magyarságra, mint napjainkban. Az elvakult sovinizmus hullámai csapkodják a romániai magyarság hajóját, melynek útja napról-napra több szirt és zátony között visz tovább. Statárium van és ez a tény arra kényszerít bennünket, hogy szordinót tegyünk számtalan panaszunk megnyilvánulása elé. Kisebbségi sorsunk ilyen rosszra fordulása a Tătărescu-kormány uralomra lépésétől datálódik. Duca miniszterelnök meggyil-

1934

kolása, nekünk is nagy veszteségünk, mert ez a nagy koncepciójú román államférfiú a kisebbségekkel szemben mindenkor bizonyos fokú európai szellemű megértést tanúsított, ami az utána következő rendszerből teljesen hiányzik. Azóta statárium és cenzura van, a városok romanizálásának jelszavával dühödt hadjárat folyik minden ellen, ami magyar, szegény kis magyar egzisztenciák: vasútsók, postások, tanítók, tanárok röpülnek az utcára, miután kegyetlen és méltánytalan intézkedések kivesszük az utolsó falat kenyeret is szájukból. Az iskolaügy minden vonalán Anghelescu szelleme az úr, a név-vegyelemzés a magyar tanulók között orgiáit üli, jelentéktelen egyének nacionalista jelszavakkal elpusztítani igyekeznek évtizedes, bevált iparos intézményeket csak azért, mert azokban még magyaroknak is van valamelyes vezető szerepük, a tulajdonjog és telek-könyvi intézmény arcuclsapásával, az érdekelt tulajdonos megkérdése nélkül egy toll-vonással elvették a 150 év óta itt gyönyörű kulturmunkát végző piaristarend sok milliót érő ingatlanát, egy-egy csendőrmester megtorlás nélkül követhet el súlyosabbnál-súlyosabb brutalitásokat; mindegyre nagyobb nehézségek gördülnek összejöveteleink tartása, multságaink rendezése elé, úgy hogy önkénytelenül is ajkunkra tolul a keserű kérdés: mi jöhet még ezután? Micsoda megpróbáltatásokat tartogat még számunkra a félelmetes jövő?"

Temes-Torontál megyében, ahol Imbroane Avram dr. volt a kormánypárt elnöke, Nistor Dimitrie dr. a prefektus és Coman Augustin tanár a városi interimár bizottság elnöke, különösen rideg ellenséges politika kezdődött a magyarsággal szemben, míg Szörény megyében és Krassó megyében túrhetőbb állapotok uralkodtak. E helyeken a vármegye és a városok vezetésében a magyarok is helyet kaptak, ellenben Temesvár harmincezer magyarja és Temes-Torontál megye ötven ezer magyarja minden a közügyekbe való beleszólás jogától megfosztatott. A falusi interimár bizottságokba is legtöbb helyen a román jegyzők bizalmasai kerültek, a nép akarata nem nyilvánulhatott meg. A Magyar Párt élete belső szervezési munkára, erősen korlátozott kulturális rendezésekre és karitatív tevékenységre szorítkozott, a falvakban gyűlések tartását már nem engedélyezték, Temesvárott is csak sok megszorítással.

1934 nyarán Tătărescu miniszterelnök Lapedatu Joan kultuszminiszter kíséretében Temesvárott járt és ez alkalommal a bánsági tagozat küldöttsége részletes emlékiratban tárta fel előtte a panaszokat, melyeknek orvoslására azonban semmiféle intézkedés sem történt.

A bánsági tagozat erőteljes támogatása révén vált lehetővé ez időtől fogva a felekezeti alapon folyó elmélyülő falumunka, amely úgy egyházi, mint társadalmi és kulturális szempontból nemsokára igen szép eredményeket mutathatott fel.

Koppány Rezső és Lukács Jenő a falvak gazdasági fejlesztésén fáradoztak, előbbi több helyen bevezette a szegedi paprika termesztését.

1935 elején Vaida-Voevod Sándor dr. volt miniszterelnök „numerus valachicus“ mozgalma öntött olajat a forrongó ro-

mán sovinizmusra. Gritta Ovidiu temesvári rendőr-kvesztor előterjesztésére betiltották a magyar eserkészesapat működését, amelynek gyülekező helye idáig a Magyar Házban volt. 1935 nyarán újabb nyilvvizsgák követeltek áldozatokat. Vulpe Stefan, az egyszerű falusi tanítóból munkakamarai elnökké és tanonc-oktatási országos felügyelővé lett temesvári tanoncotthon igazgató, kíméletlen harcot indított a temesvári ipari munkaadók szindikátusa és a temesvári ipartestület ellen, valamint az iparos székház szövetkezet ellen. Ugyanő mindent elkövetett — és sajnos, csaknem teljes eredménnyel — hogy temesvári vállalatok kizárólag román tanoncokat vegyenek fel.

Az ilyen jelenségek okozta nagyfokú elkeseredés kifejezésre jutott a bánági tagozat 1935. augusztus 4-én megtartott közgyűlésén, amelyen Sándor József és Gyárfás Elemér dr. szenátorok, valamint Szabó Béni képviselő beszédei keltettek nagy hatást. Sándor József beszéde miatt hadbírószági bűnvádi eljárás indult.

A bánági magyarság gazdasági és kulturális szerény erősítését szolgálta a tagozati vezetőség azon akciója, amely a bégavölgyi telepések számára 100.000 leinél nagyobb összeget juttatott előnyös és olcsó kölcsönként földvásárlások céljaira. A tagozat három magyar ifjú részére lehetővé tette, hogy a külföldön tejipari kiképzést nyerjenek.

Eredménytelen volt azonban a párt közbenjárása 1935. szeptemberében azon 107 — nagyobbbrészt magyar — tisztviselő és alkalmazott elbocsájtása ügyében, akiket a városházán fosztottak meg állásuktól, a román nyelv nem tudása címén.

1935. szeptemberében új iskolasérelmek is tetézték az eddigieket. Romanizálták az állami magyar fiú- és leánygimnázium (volt polgári iskola) első osztályát, megszüntették a vidéken több állami elemi iskola eddig létezett magyar tagozatát.

A kormány összeíratta az állampolgárság nélküli személyeket és ekkor kitünt, hogy egyedül Temesváron 4.500 olyan személy jelentkezett (köztük legtöbb a magyar), akiknek teljes joguk volna a román állampolgársághoz, de különböző okok miatt kimaradtak az állampolgársági listákból. Hasztalan volt a párt minden igyekezete és a magyar törvényhozók eljárása, ezeken segíteni nem lehetett.

1935. november 3-án a Magyar Párt bánági tagozata gróf Bethlen György dr. országos elnök jelenlétében egyhangúlag Jakabffy Elemér dr. országos alelnököt a lugosi tagozat elnökét választotta meg a bánági tagozat elnökévé, ügyvezető elnökké Ungár Adolf dr.-t, alelnökké pedig: Kakuk János dr.-t, Szathmáry Lajos dr.-t (Oravica) és Gyulay János dr.-t. Ez a vezetőség maradt meg az 1936. évi tisztújítás után is, a Magyar Párt működésének felfüggesztéséig. Új elnöki tanács-tagok lettek: Veterány Viktor dr. eddigi alelnök, Litsek Zol-

ten dr. (Lugos), Debreczeni István és Kun Ferenc dr. Ez a tisztújító közgyűlés a következő határozatot hozta:

„A bánsági magyarok, akik lojálisan eleget tesznek minden állampolgári kötelezettségüknek, tiltakoznak a kormány magyargyűlölő, kisebbség ellenes, a magyarságot megfojtó politikája ellen, amely most már nemcsak politikai és kulturális, de gazdasági téren is lehetetlenné teszi a magyarság számára, hogy legemlibb emberi jogaival élhessen és szerényen boldogulhasson.

A bánsági tagozat megállapítja, hogy a jelenlegi kormány valósággal lábbal tiporja a párizsi kisebbségi egyezményben, az alkotmányban és az ország egyéb törvényeiben lefektetett népkisebbségi jogokat.

A nyelvvizsgák címén történt tömeges elbocsátások, a magyarságnak a közpályákról és a közüzemekből való kiszorítása a bánsági magyarság mélyes felháborodását idézték elő. A bánsági tagozat ezek ellen, valamint a kisebbségi iskolákat megfojtással fenyegető név-vegyelemzések ellen, az interimár bizottságok, a cenzura és statárium rendszere ellen és általában minden szándékosan elkövetett kisebbségi sérelem és túlkapás ellen a legerélyesebben tiltakozik és felkéri úgy az országos elnökséget, mint a magyar parlamenti csoportot, hogy minden rendelkezésükre álló törvényes eszközt a legnagyobb eréllyel használjanak fel sérelmeink orvoslására, igénybevéve az uralkodóhoz való előterjesztés lehetőségét is, biztosítva őket arról, hogy a bánsági magyarság egy emberként áll mögöttük nehéz küzdelmeikben.

A bánsági tagozat legteljesebb szeretetéről, ragaszkodásáról és bizalmáról biztosítja az országos elnökséget és a magyar parlamenti csoportot.“

E közgyűlés és határozatának jelentőségét emelte, hogy Bethlen György elnökön kívül azon részt vettek a parlamenti csoport főtítkára, Willer József dr. képviselő, az aradi tagozat kiküldötteiként Parecz Béla dr., Purgly László, Kintzig János, Takácsy Miklós és Parecz György dr., a bihari tagozat kiküldötteként: Markovits Manó.

1935 végén a kisebbségi élet láthatára még sötétebbé vált. A cenzura megtiltotta a lapoknak, hogy a helységneveket és utcaneveket az újságokban magyarul közöljék. A rendőrség kényszerítette a piarista rendet, hogy a piarista templom homlokzatának magyar szenteket ábrázoló szobrait távolítsa el. A Temesvári Hirlapot 10.000 lei kártérítésre ítélte a bíróság, egy a magyarságtól elfordult tanítót bíráló cikke miatt. 1935. november 22-én a tanév elejéig visszamenően megvonták az utolsó bánsági magyar tannyelvű fiú középiskola, a négy osztályos róm. kat. fiúgimnázium nyilvánossági jogát, amelynek visszaszerzése érdekében a Kakuk János dr. elnökletével működő iskolabizottság tagjai, különösen Martzy Mihály és Kun Ferenc dr. fáradoztak eredménytelenül.

E komor jelenségek mellett a Magyar Párt sikerének könyvelhette el, hogy Temesvárott taglétszáma az állandóan folyó szervezési munka eredményeképpen erősen emelkedett és a disszidensekre pályázó diestelen emlékü „Magyar Gazdasági Szövetség“ illetve utódja: „A Magyar Kisgazda Párt“ akciója a Bánságban teljesen megbukott és a kommunista mozgalom is erősen visszaesett.

A bánsági tagozat a falvakban 53.000 lei értékben gondosan összeválogatott kézikönyvtárakat osztott szét díjtalanul és Jakabffy Elemér dr. megalapította a Magyar Ház R. T. tulajdonát képező „Népkisebbségpolitikai és Jogi Könyvtár“-t, amelynek Uhlyárik Béla dr. lett a vezetője. Főleg az ifjúság politikai nevelését szolgálta az az előadásorozat, amelyet Jakabffy Elemér dr. tartott a világháború előzményeiről és okairól a Magyar Ház nagytermében. A Magyar Párt kultúrelőadásai közül legnagyobb sikere Domokos Pál Péter két előadásának volt, a moldvai csángókról és a csiki székelyekről. A Temesvárott letelepedett székely alkalmazottakat a bánsági tagozat műkedvelői csoportba tömörítette, amely szintén több nagyszerű előadást rendezett, később azonban működése megszűnt. A gazdasági szakcsoport munkájának látható eredménye a „Corvin“ gazdasági és hitelszövetkezet megalakítása lett, melynek létrejötte körül különösen Becsky István és Kószó János dr. buzgólkodtak. Fráter Géza dr. orvos ifjúsági tagozati alelnök több magyar községben értékes népegészségügyi vizsgálatokat tartott, melyeknek folytatása azonban hatósági tilalomba ütközött.

A temesvári ügyvédi kamarai választások alkalmával a magyar, zsidó és német ügyvédek közös frontba tömörültek, a túlzó román nacionalisták törekvéseivel szemben és egy darabig a román nemzeti parasztpárt kis ügyvéd-csoportja is velük tartott. A kamarai harcok következmény Ungár Adolf dr. letartóztatása lett 1936. februárjában, akit gyilkosságra való felbujtással vádoltak azon a címen, hogy 1918. november első napjaiban az ő rendesinálós katonai osztagában szolgáló Capațină nevű munkásbiztosító pénztári tisztviselő agyonlőtt egy rablásért elfogott óbessenyői cigányt. Capațină, aki mindvégig tanúként szerepelt ebben az ügyben, kezdetben mindent magára vállalt és hivatkozott arra, hogy a katonai szabályzatnak megfelelően járt el, amit az egykori katonai vizsgált is igazolt, később azonban Ungár dr. terhére megváltoztatta vallomását. Bár számos tanú igazolta Ungár teljes ártatlanságát, csak az ügye elintézésére a semmitőszék által delegált nagyváradi törvényszék döntése folytán került 1936. áprilisában szabadlábra és a vizsgálat lefolytatása után a bíróság jogerősen meg is szüntette ellene a bünvádi eljárást. A fogságban Ungár súlyos betegséget szerzett, anyagi károsodása is igen nagy lett.

A kisebbségi ügyvédek mozgalmának vezetését Ungár kényszerű kikapcsolódása után Gyulay János dr. vette át. 1936. március 22-én a kisebbségi és román nemzeti parasztpárti ügyvédek csak erős rendőri fedezett mellett tudtak felvonulni a kamarai választásra, amelyet az ellenpárt erre elhalasztott.

Látva azt, hogy a román nemzeti parasztpártnak nincsen reménye arra, hogy egyhamar uralomra jusson és így az egész politikai irányzaton változtasson, a kisebbségi ügyvédek meg-

hátráltak és kompromisszumot kötöttek a román keresztény nemzeti front ügyvédekkel, amelynek értelmében 6 román nemzeti-frontbeli, 2 román nemzeti parasztpárti, 2 sváb és 2 magyar párti (Raskó Sándor dr. és ifj. Kálmán Béla dr.) ügyvéd került be a választmányba, a magyar Vasváry Ernő dr. továbbra is megtarthatta pénztárosi tisztségét és a kamarai dékán a jóindulatú, népszerű dr. Cigareanu Liviu volt prefektus lett. Az ügyvédi harcok egy év múltán átterelődtek Bukarestbe, ahol 1937. május 9-én a szélső sovíniszta román ügyvédek erőszakkal akadályozták meg, hogy a kisebbségi ügyvédek részt vegyenek a kongresszuson,⁴ amelynek határozatai a kisebbségi ügyvédek egzisztenciájuk teljes megsemmisülésével fenyegették.

Az „Erdélyi Múzeum Egyesület“ Temesvárott rendezendő vándorgyűlésére a bányászati tagozat nagy előkészületeket tett, a vándorgyűlés azonban hatósági engedély hiányában elmaradt.

1936 nyarán a mezőgazdasági kamara választásait a kormánypárt a svábokkal egymás között intézte el, kétharmad, egyharmad arányban osztozván a kamarai tagságokon. Más párt meg sem próbálkozhatott, így a Magyar Párt sem.

Felhasználva a Magyar Párt mozgási szabadságát korlátozó intézkedéseket, a „Magyar Dolgozók Szövetsége“ (Madosz) néven tömörült kommunisták újból akcióba léptek a Bánságban. Ez ellen a Magyar Párt csendes belső szervezkedéssel, taglétszáma jelentékeny szaporításával védekezett, azonkívül Takács Kálmán elgondolását megvalósítva, különleges kulturális alapok teremtésére nagyszabású persely-akciót fogantatosított. Viszont nem sikerült a falvakban a pártadományok természetben való lerovatásának kísérlete.

Az 1936. június 28-án tartott évi közgyűlésen az egész tisztikar új választás alá került, melynek során túlnyomó többséggel a régi vezetők maradtak helyükön. A megüresedett helyekre Demkó Géza, Dóczy Árpád, Horváth Antal, Városi Kálmán és Oberst Zoltán dr. kerültek az elnöki tanácsba. E választás alkalmával jelentkezett először egy kisebb belső ellenzék, a katolikus jobboldal egy része. E közgyűlésen Willer József és Szabó Béni képviselők is részt vettek. Az ifjúsági tagozat indítványára kimondotta a közgyűlés, hogy „nemzeti létünk és anyanyelvünk megvédése érdekében népünk vallás-erkölcsi megerősítéséért a jövőben fokozott mértékben áll a Magyar Párt keresztényen egyházaink mellé és minden erejéből támogatja azok tevékenységét, továbbá a jövőben minden erejéből a magyarság beszerzéséhez fog és tevékenységének legfontosabb irányvonalául a gazdasági megerősítés célkitűzéseit

⁴ Gyulay dr., Raskó dr., Kálmán dr., Páll dr., Bánfalvy dr., Oberst dr. és Mihályfalvy dr. utaztak a gyűlésre.

követi“. A főtitkári évi jelentés hangsúlyozta, hogy a bánági tagozat irányelvei: 1. nemzeti eszme, 2. a keresztény vallás-erkölcsei felfogás, 3. a szociális igazság, 4. a demokrácia.

1936. ősz folyamán a tagozat mozgási szabadsága elé újabb nehézségek gördültek. Végváron például a helyi hatóság nem engedte a párt főtitkáranak, hogy üdvözlő beszédet mondjon a Hangya-szövetkezet pompás székházának és nagytermének felavató ünnepélyén és a gazdanap rendezésére is csak oly feltétellel adott engedélyt, ha Jakabffy Elemér pártelnök azon részt nem vesz. A népiroda által készített tömeges adófellebbezések miatt csendőrség indított nyomozást az újkisodai tagozat elnöke, B. Kovács Sándor ellen. A girodai csendőrség feljelentésére a hadbírósnál bűnvádi eljárás indult Páll György főtitkár ellen azon a címen, hogy a Krizsántelep választmányi ülésén izgatott és erre három román tanú is jelentkezett, akik az ajtóval elzárt szomszédos helyiségben domináltak. Eljárás indult úgy a magyar cserkészek, mint a főtitkár ellen azért is, mert az utóbbi útján a cserkészek anyagi támogatást kaptak, hogy mint a román cserkészesapat egyik elismert különítményének tagjai, helyiséget bérelhessenek. Vuchetich Endre dr.-t azért, mert egy román lap közleményét átvette, amely a közpénzek elsikkasztásáról szólt, jogerősen elítélték, 1937. augusztus végén letartóztatták és több heti fogság után kapott csak kegyelmet.

1936 nyarán a Magyar Párt megegyezést létesített a román nemzeti parasztpárttal a Temes—torontálmezei tanács választásaira, amelyeket azonban folyton elhalasztottak. A Bocu Sever volt miniszter vezetése alatt álló listán Aczél Oszkár, Oberst Zoltán, Becsky István, Tóth Benjámín és Valkay György voltak a Magyar Párt jelöltjei. Az 1936. október 4-én megtartott munkakamarai választások alkalmával a magántisztviselők csoportjában a cionistákkal együtt a párt jelölteket állított, a román nemzeti parasztpárt nem volt képes a maga számára elég jelöltet összehozni. A jelöléseket a munkakamara vezetősége visszautasította és az ez ellen benyújtott panasz is sikertelen maradt.

1937 elején a Curentul című nagy bukaresti napilap egymásután 16 cikkben foglalkozott a bánági Magyar Párt és a többi magyar alakulat tevékenységével, előbbit úgy állítva be a román közvélemény előtt, mint a magyar irredenta fészket és a román nacionalizálási törekvések akadályozóját. Kakuk János dr.-né, a Magyar Nőegylet enőknője ellen hadbírósnál eljárás indult az előző évek székely népművészeti kiállításáról nála visszamaradt színes rózsafa karócskák miatt, amelyek színei között a magyar színek is előfordultak, azonban az eljárást Kun Ferenc dr.-né közbenjárására Bunescu György hadosztályparancsnok megszüntette. Neusinger Zelma resicai állami leánygimnáziumi magyar nemzetiségű tanárnőt néhány

felbujtatott növendék bizonytalan vádaskodása alapján állásvesztésre és héthavi börtönre ítélték, és a vád alól csak az ítéltábla mentette fel. Kakuk János dr. lakásán pénzügyi közegek házkutatás útján próbálkoztak idegen személyek pereskedése tárgyát képező ügyben bizonyos iratokhoz jutni. Bacsó Géza építész, a facsádi Magyar Párt tagozati elnökét, a csendőrség helyt nem álló vádak alapján letartóztatta és Lugosra kísértette, ahol azonban Litsek Zoltán lugosi tagozati alelnök közbenjárására az ügyészség szabadon bocsájtotta. Ungár Adolf ügyvezető elnök ellen új bűnvádi eljárás is indult azon a címen, hogy egyik beadványában megsértette az eljáró hatósági személyeket.

Temesvár legnagyobb iparvállalata, a Gyupjúipar R. T.⁵ 168 túlnyomó részben magyar munkást akart elbocsájtani azon a címen, hogy nincs rendes állampolgársági bizonyítványuk, csupán úgynevezett „dovada specială“-juk, noha állampolgársági joguk kétségtelen. A Magyar Párt vezetőségének erélyes utánjárására az elbocsájtások elmaradtak. A többi vállalatnál is hasonló okokból igen nagy nehézségekbe ütközött a rendezetlen állampolgárságú magyar munkások megtartása.

A sok elkeserítő tünet között biztató esemény volt a magyar iskolának sikere. Ezt a Temesvári Magyar Nőegylet a párttagozat támogatásával rendezte meg, a nehéz anyagi helyzetben lévő róm. kat. magyar fiúgimnázium anyagi támogatására.

A taggyűjtési akció 1.490 új tagot hozott Temesvárotra, akikből 1.030 tagdíj fizetésére kötelezte magát.

1937. szeptember elején a Magyar Párt sepsiszentgyörgyi országos nagygyűlésén a bánsági tagozat kiküldöttei közül Gyulay János dr. az ügyvédi numerus clausus kérdésében, Páll György dr. a nyelvvizsga címén elbocsájtott magyar közalkalmazottak ügyében, Szathmáry Lajos dr. a vidéki szintársulatok kérdése rendezésének tárgyában, Ördög János a magyar munkásságnak a Magyar Pártban való elhelyezkedése ügyében szólaltak fel. Ezt követőleg néhány nappal a bánsági tagozat választási megegyezést kötött a román nemzeti parasztpárttal a temesvári városi választásokra is. A megegyezés feltételei között szerepelt a nyelvvizsga címén elbocsájtott közalkalmazottak visszavétele és a piarista liceum ügye is. A választásokra azonban már sor nem került.

1937 őszén a magyar ifjúsági kiküldöttek⁶ részt vettek és a hozott határozatok kialakítására magyar nemzeti irányban igen erősen befolytak a „Marosvásárhelyi Találkozón“. A bánsági tagozat nagy intézőbizottsági ülése a „Marosvásár-

⁵ Főrésztvevője és vezérigazgatója báró Hatvany Pál magyar állampolgár, ügyvezető igazgatója Acht Izsó, a személyzeti osztály vezetője Frațila Joan.

⁶ Becsky István, Fodor József, Dominich László, Rohrer Károly.

helyi Találkozó" határozatait egyhangúan magáévá tette és azok megvalósításához támogatását ígerte. Ez alkalommal a nagy intézőbizottság élesen tiltakozott a Pop Valér miniszter által a magánvállalkozásoknál megvalósítani kívánt magyar-ellenes törekvések ellen.

Közeledvén a parlamenti választások, a kormányon lévő liberális párt némileg enyhébb magatartást vett fel a magyarsággal szemben. A temesvári interimár bizottság élére Miletici Sándor dr. személyében a kisebbségek előtt rokonszenves egyén került, és a bizottság tagja lett Gyulay János dr. is. A kormány képviselői és a Magyar Párt megbízottai között tárgyalások indultak, amelynek eredményeként a Magyar Párt ígéretet tett, hogy amennyiben a képviseléválasztásnál a párt tagjai szabadon nyilváníthatják akarataikat, ez esetben a szenátorválasztásnál, amelyhez a párt jelöltet nem állít ki, a párt tagjai a kormánypárt jelöltjeire adják szavazatukat. Ezt a megállapodást utóbb mind a két részről pontosan betartották. A tárgyalások meghozta kedvezőbb légkörnek Dragsina és Omor községek magyarsága vette némi hasznát, ahol a Magyar Párt követelésére abbamaradt a magyar iskola-tagozatok megszüntetése érdekében megindított eljárás.

Az 1937. december 20-i választásokon a Magyar Párt Temes—torontálmegyei képviselőjelöltjei: Willer József dr., Oberst Zoltán dr., Raskó Sándor dr., Beesky István, Dóczy Árpád, Ördög János, Kubán Endre, G. Tóth János, Dezső Antal és Dominich László voltak. A választási propagandában az ifjúsági szakosztály tagjai is rendkívülien tevékeny részt vettek, hiszen a jelölő lajstrom igazolta, hogy a pártvezetőség az ifjúságot előtérbe állítja.

Ennél a választásnál a Magyar Párt Temes—Torontálban 10.581, Szörény megyében 2.461, Krassó megyében 603 szavazatot kapott.

Minthogy ennél a választásnál egyetlen párt sem nyerte el a választási törvény igényelte negyven százalékát a leadott szavazatoknak és így egy sem kapta prémiumképen a mandátumok felét, Temes—Torontál és Szörény megye is magyar képviselőhöz jutott Willer József dr., illetőleg Jakabffy Elemér dr. személyében.

Ez a választás azonban a Tătărescu kormány bukásához vezetett, az őt követő Goga-kormány pedig feloszlatta a törvényhozást a nélkül, hogy ennek házaít egyszer is összehívta volna.

Ez a kormány néhány heti életében megdöböntő zürzavart hozott Románia közéletébe. Ezt csak fokozta, hogy mindenképen arra törekedett, hogy a maga részére parlamenti többséget szerezzen és e törekvésénél a legkülönbözőbb erkölcsi kényszereszközöket is igénybevett ahhoz, hogy a Magyar Pártot választási kartel megkötésére hangolja. A párt részére ne-

vetségesen hangzó ígéretek is tett, de még mielőtt ezeket nyilvánosságra hozhatta volna, megbukott és így az általa előkészített választások elmaradtak.

A Goga-kormány helyébe Cristea Miron patriarcha vezetése alatt álló pártokon felül álló kormány került, amely rövidesen az összes politikai pártok működését megbénította, majd ezeket feloszlatta.

Az 1938. február 24-én megszavazott új alkotmány a Magyar Párt működését is lehetetlenné tette.

1938. április 4-én a temesvári rendőrség állambiztonsági hivatala lezáratta és lepecsételte a Magyar Párt irodáját, a Magyar Ház nagytermét, a temesvári Magyar Nőegylet és a temesvári Magyar Dalárda helyiségeit, amelyek még e sorok írásakor, 1938. október végén is zárva vannak.

*

Ha történeti távlatból szemléljük a Magyar Párt bányászati tagozata működését, úgy megállapíthatjuk, hogy ez a szervezet a Bánságban élő magyarok valódi nemzetképviselője lett, mert fejlődése során a magyarságnak túlnyomó többségét magába tömörítette. A disszidencia minimális volt, a szociáldemokrata pártban alig maradt magyar, a kommunisták ereje is megtört és vonzási erejük megszűnt.

A bányászati tagozat sikeresen tömörítette magában a magyar ipari munkásságot is, sőt az egészen nincstelen napszámosrétegeket is. A jövő szempontjából legnagyobb jelentőségű cselekedete az ifjúsági tagozat, majd későbbi nevén „ifjúsági szakosztály“⁷ kifejlesztése volt, mely az évek folyamán a legélénkebb, legeredményesebb munkát végző szervezetévé vált a Magyar Pártnak, a magyar jövő komoly reménységévé.

A bányászati Magyar Pártnak megszűntek a társadalmi válaszfalak: a főiskolát végzett értelmiségiek testvéri együttérzésben és szép eredménnyel tudtak együtt dolgozni a magyar földművessel és a magyar munkással. A legszebb példát erre néhai báró Ambrózy Andor szolgáltatta, aki nagy lelki gyönyörűséggel időzött az egyszerű társadalmi állású magyarok között, de ebben követték őt a pártvezetőség többi tagjai is.

15 éves fennállása alatt a Magyar Párt bányászati vezetését erős kezekkel tartotta kezében a mindenkori pártvezetőség, amelyből soha olyan értékesebb egyént ki nem rekesztettek, aki hajlandó volt abban önzetlenül, népe javára dolgozni. Ha néha visszavonulások történtek, azoknak sohasem elvi, mindenkor személyi okai voltak. Az utolsó pártvezetőségben 25 római katolikus, 7 református, 1 evangélikus és 3 zsidó vallású

⁷ Utolsó elnöke Péter János textilgyári gépmeister, alelnöke Oberst Zoltán dr. ügyvéd és Gyúdy István gyógyszerész, főtítkára Dominich László ügyvédjelölt voltak.

személy foglalt helyet, kiknek foglalkozás szerinti megoszlása a következő volt: 3 földbirtokos, 2 kisgazda, 2 munkás, 5 kereskedő, 3 iparosmester, 9 ügyvéd, 2 orvos, 2 mérnök, 3 lelkész, 1 újságíró, 6 magántisztviselő és nyugdíjas köztisztviselő.⁸

Az ügynevezett nagy-intézőbizottságban, mely évente a közgyűlést szolgáltatta, a tagozati elnökökön kívül helyet foglalt a bánsági magyar társadalom minden értékesebb, ismeretebb vezető tagja, aki a Magyar Párt munkájában ténylegesen közreműködni kívánt. E kis bánsági parlament létszáma 250 körül mozgott.

⁸ A kereskedők közül régebben az egyik tanár, a másik törvényszéki jegyző, a harmadik postatisztviselő volt. A mérnökök közül egy és az ügyvédek közül is egy földbirtokkal is rendelkezik.